

Bartłomiej Przybysz

Uniwersytet Warszawski

Przypomnienie *Pokoju ryskiego* Jana Dąbskiego

Książka Jana Dąbskiego *Pokój ryski. Wspomnienia, pertraktacje, tajne układy z Joffem, listy* ukazała się w 2022 roku nakładem Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego. Jej wydawca może poszczycić się już znaczącym i różnorodnym dorobkiem. Publikuje liczne monografie naukowe, książki pokonferencyjne, foldery, katalogi wystaw oraz źródła.

Prezentowana książka została opublikowana w ramach serii Ludowa Biblioteka Niepodległości, która przybliży sylwetki osób walczących o niepodległość Polski, będących ideowo związanych z ruchem ludowym, środowiskiem wiejskim oraz wydarzenia wpisujące się w ruch niepodległościowy. W ramach obchodów 100-lecia podpisania traktatu ryskiego Muzeum przygotowało nowe wydanie dzieła Dąbskiego. W roku poprzednim został opublikowany *Dziennik Zofii z Woyniłłowiczów Dąbskiej, żony Jana Dąbskiego*. Stanowi on również bardzo ciekawy materiał ułatwiający zrozumienie kulturalnych życia politycznego II RP¹.

Redaktorami naukowymi *Pokoju ryskiego* Dąbskiego są dr Janusz Gmitruk – historyk, dyrektor MHPRL oraz dr Mateusz Ratyński – historyk, kierownik Działu Naukowo-Badawczego MHPRL. Obaj autorzy mają bogaty dorobek naukowy, dotyczący głównie problematyki ruchu ludowego.

¹ Zofia Dąbska z Woyniłłowiczów, *Dziennik 1912–1927*, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, wstęp, oprac., przypisy M. Ratyński, Warszawa 2021, ss. 184.

Autor wydawnictwa źródłowego Jan Dąbski był czołowym politykiem ruchu ludowego w okresie zaborów i II RP². Urodził się 10 kwietnia 1880 roku w Kukizowie koło Lwowa w rodzinie chłopskiej. Ukończył szkołę ludową w Kukizowie i gimnazjum we Lwowie (1900). Wyższe studia rozpoczął na Wydziale Prawa Uniwersytetu Lwowskiego, zmienił jednak profil studiów na rzecz chemii. W 1906 roku uzyskał absolutorium, które uprawniało do ubiegania się o stopień doktora. Podczas studiów działał w Towarzystwie Szkoły Ludowej oraz Stowarzyszeniu Ludowym „Życie”. Od 1905 roku należał do Polskiego Stronnictwa Ludowego, w następnym roku został wybrany do Wydziału Rady Naczelnej PSL. Dąbski był aktywnym publicystą i dziennikarzem prasy ludowej. W latach 1907–1909 pracował jako korespondent parlamentarny „Kuriera Lwowskiego” w Wiedniu, następnie od 1908 do 1913 był współredaktorem „Kuriera Lwowskiego”, a od 1908 roku redaktorem naczelnym „Gazety Ludowej”. Wspólnie z Bolesławem Wysłouchem stanął na czele wyłonionej w końcu 1908 roku grupy opozycyjnej w PSL tzw. „frondy lwowskiej”, a w lutym 1912 roku z jej ramienia był współzałożycielem PSL Zjednoczenie Niezawisłych Ludowców. W ugrupowaniu sprawował funkcje sekretarza i wiceprezesa Rady Ludowej. Po powstaniu w lutym 1914 roku PSL „Piaś” wszedł w skład nowego ugrupowania. W czerwcu 1914 roku pod Krajowicami został napadnięty przez nieprzychylnych mu sympatyków ruchu ludowego, odnosząc ciężkie obrażenia.

Na początku I wojny światowej był członkiem Naczelnego Komitetu Narodowego, wstąpił do 4. pułku Legionów Polskich (w stopniu oficerskim, który uzyskał w Polskich Drużynach Strzeleckich). Podczas walk w 1915 roku odniósł obrażenia, po wyleczeniu których został oddelegowany do Departamentu Wojskowego NKN, skąd następnie został przeniesiony do Lublina na stanowisko oficera werbunkowego na terenie Królestwa Polskiego. Po rozwiązaniu Legionów w 1917 roku pracował w referacie prawnym Prezydium Rady Stanu w Warszawie. W lutym tego roku wszedł do Zjednoczenia Ludowego, a w październiku 1918 roku, spowodował w nim rozłam z powodu stosunku do przyszłej reformy rolnej i doprowadził do połączenia grupy rozłamowej z PSL „Piaś”. W okresie Wielkiej Wojny był redaktorem nielegalnego antyniemieckiego czasopisma „Strażnica” oraz „Gazety Ludowej”.

² Stanisław Giza, *Jan Dąbski. Całe życie dla ludu*, LSW, Warszawa 1979.

W lutym 1919 roku wszedł do Sejmu Ustawodawczego z ramienia PSL „Piast”. Był zastępcą przewodniczącego Prezydium Klubu Posłów PSL „Piast”, członkiem sejmowej Komisji Rolnej, autorem i referentem uchwały o reformie rolnej z 10 lipca 1919 roku, a także przewodniczącym sejmowej Komisji Spraw Zagranicznych. Od marca 1920 roku sprawował funkcję wiceministra spraw zagranicznych, a od sierpnia 1920 roku przewodniczącego polskiej delegacji w pertraktacjach pokojowych z ZSRR w Mińsku i następnie w Rydze. Po długich i trudnych negocjacjach 18 marca 1921 roku podpisał w imieniu RP tzw. pokój ryski. Przez pewien czas pełnił obowiązki kierownika Ministerstwa Spraw Zagranicznych (24 maja–11 czerwca 1921), w listopadzie 1921 roku ustąpił ze stanowiska wiceministra.

W wyborach w listopadzie 1922 roku uzyskał reelekcje do Sejmu RP I kadencji. W maju 1923 roku, po zawarciu przez PSL „Piast” porozumienia z ugrupowaniami prawicowymi, tzw. paktu lancko-rolńskiego, spowodował wraz z 14 posłami rozłam w stronnictwie Witosa i założył PSL „Jedność Ludowa”. W listopadzie 1923 roku kierowana przez niego grupa połączyła się z PSL „Wyzwolenie” w Związek Polskich Stronnictw Ludowych „Wyzwolenie i Jedność Ludowa”. Na skutek walk frakcyjnych w styczniu 1926 roku założył Stronnictwo Chłopskie i stanął na jego czele. W okresie zamachu majowego 1926 roku opowiedział się po stronie Józefa Piłsudskiego, ale po wyborach w marcu 1928 roku należał do krytyków sanacji. Był jednym z inicjatorów i przywódców Centrolewu. W II i III kadencji Sejmu RP, od 28 marca 1928 do 5 czerwca 1931 roku, sprawował funkcję wicemarszałka. 29 sierpnia 1930 roku został pobity przez bojówkę w mundurach oficerskich, co przyspieszyło rozwój postępującej już choroby. Był pierwszym prezesem Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich, uczestniczył w pracach Unii Międzyparlamentarnej oraz Międzynarodowego Związku Stronnictw Radykalnych z siedzibą w Paryżu. Zmarł 5 czerwca 1931 roku w Warszawie, został pochowany na Cmentarzu Powązkowskim. Jego żoną była, wspomniana już, działaczka społeczna Zofia.

W 1931 roku, jeszcze za życia Dąbskiego, ukazała się rozprawa *Pokój ryski, wspomnienia, pertraktacje, tajne układy z Joffem, listy*. W relacji tej Dąbski, odwołując się do własnych wspomnień i dokumentów, przedstawił trudne stosunki dyplomatyczne między Polską a Rosją bolszewicką w latach 1918–1923. Większa część książki poświęcona jest rokowaniom mającym miejsce w 1920 i 1921 roku. Ich tłem

była tocząca się wojna. Sytuacja na froncie wpływała na podejmowane inicjatywy dyplomatyczne i pokojowe ustalenia obu stron. Publikacja, z uwagi na rangę jej autora i zawartość, należy do zasadniczych źródeł pozwalających zrozumieć skomplikowane relacje polsko-bolszewickie. Książka składa się ze wstępu oraz trzech zasadniczych części: I. *Wojna polsko-sowiecka*; II. *Pokój Preliminarny*; III. *Pokój Definitywny*. Całość została uzupełniona załącznikami przedstawiającymi treść preliminarium pokojowych i definitywnego traktatu pokojowego oraz mapami.

Materiał ten jest ważnym i fascynującym źródłem, stąd w kolejnych latach – często z okazji różnych rocznic – ukazywały się reprinty czy przedruki pracy Dąbskiego. Nie spełniały one jednak, moim zdaniem, standardów naukowych. Brakowało w nich przede wszystkim opracowania krytycznego³.

Najnowsze wydanie z 2022 roku J. Gmitruka i M. Ratyńskiego jest w końcu długo oczekiwanym krytycznym opracowaniem *Pokoju ryskiego* Dąbskiego. W ramach redakcji uwspółcześiono język, dokonano korekty zniekształconych nazwisk, nazw własnych, miejscowości itd. Źródło opatrzone licznymi przypisami. Pojawiające się w tekście postaci, nazwy instytucji, ugrupowań politycznych, czasopism zostały zidentyfikowane i szczegółowo opisane. Ułatwi to czytelnikom orientację w niekiedy trudnych arkanach dyplomacji i życia politycznego tamtego okresu.

Bartłomiej Przybysz

Jan Dąbski, *Pokój ryski. Wspomnienia, pertraktacje, tajne układy z Joffem, listy*, pod redakcją naukową Janusza Gmitruka i Mateusza Ratyńskiego, wstęp Janusz Gmitruk i Mateusz Ratyński, opracowanie i przypisy Mateusz Ratyński, Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego, Warszawa 2022, ss. 275.

³ Znalazłem następujące wydania 1) „Suplement”, Kraków 1981; 2) Profil, Wrocław 1990; 3) Grafika, Usługi Wydawnicze, Iwona Knechta, Warszawa 2014; 4) Centralna Biblioteka Wojskowa im. Marszałka Józefa Piłsudskiego, Warszawa 2021.